

De Heraut

door de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 28 September 1919. N°. 2175.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: N.Z. Voorburg 58-60, te Amsterdam. Insendingen, die later dan Dinsdag vóór middag te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f1.50 bij vooruitbetaling voor het Buitenland en Ned.-Indië per jaar f7.20 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f0.15. Advertenties: van 1 tot 6 regels f1.50, met inbegrip van bewijsnummer, voor elke regel meer f0.20. Aanvragen en vermelding van leidegaven f0.12 per regel.

Van de Kerk.

XXVI.

En als de synagoge gescheiden was, volgden vele van de Joden en van de Godsdienstige Jodengenooten Paulus en Barnabas, welke tot hen spraken, en hen vermaanden te blijven bij de genade Gods.

Hand. XIII: 43.

Op het Proselytisme, of Proselytendom, gelijk zich dit toen ter tijd in Israël aandeed, dient hier meer in bijzonderheden te worden ingegaan. Hierbij doet zich echter een niet gemakkelijk weg te nemen moeilijkheid voor, daar het aan onze Statenvertalers niet gelukt is voor de vertaling van de Griekse woorden, waarop het hier aankomt, zulke uitdrukkingen te vinden, die de zaak klaar en helder aanduiden. Het zal daarom het te vooruit zijn, dat we die onderscheiden uitdrukkingen in haar samenhang in het licht laten treden.

Nemen we dan eerst wat we lezen in Hand. II: 10, omdat hier de duidelijkste uitdrukking gevonden werd. Sprekende worden hier allerlei Jodengenooten uit vreemde landen ingevoerd die voor het groote Pinkster naar den Tempel waren opgekomen. Deze Joden uit den vreemde dachten natuurlijk niet anders van de Apostelen te hooren dan hun Galileesch dialect. Ze stonden daarom zoo verbaasd, toen ze geheel onverhoeds de Apostelen hoorden spreken in de geheel vreemde talen van de streken waarheen zij waren uitgezonden. Ze vroegen daarom: »Zijn niet allen die hier spreken Galileërs, en hoe hooren wij hen een tegelijk in onze eigen taal de groote werken Gods verkondigen? Deze velerlei Joden uit die velerlei streken met een eigen taal worden dan opgenoemd, en nu roepen zij uit die hoorden, in hooge verwondering uit: »Hoe hooren wij deze Galileërs de groote werken Gods verkondigen in de geheel vreemde talen van de volken waarin we geboren zijn.« En in dit verband nu spreekt vs. 10 van »Phrygie, en Pamfylie, van Egypte en de deelen van Libyas, en voegt er dan aan toe: »uitlandsche Romeinen beiden Joden en Jodengenooten.« Dit woord Jodengenooten nu is hier de vertaling van het Griekse woord *Proselyten* of *Proselyt*. Deze Jodengenooten of Proselyten worden hier alsoo geheel van de eigenlijke Joden onderscheiden en afgescheiden. De Joden zijn de kinderen Israels, de afstammelingen van de Patriarchen, en tegen deze echte Joden staan nu de dusgenaamde Jodengenooten of Proselyten als geheel van hen onderscheiden over. Hier is de uitsluiting derhalve zoo duidelijk mogelijk. Men had eenzijdig met echte oorspronkelijke Joden, maar ook anderzijds met tot het Jodendom bekeerde Heidenen te doen, en deze bekeerde Heidenen worden nu als »Jodengenooten« aangedien.

Geheel dezelfde uitdrukking van Jodengenoot of Proselyt vinden we evenzo in Matth. 23: 15, waar de Christus zijn Weet's tegen de Pharizeeën uitsprak. Daar toch heet het: »Wee u, gij, Schriftgeleerden en Pharizeeën! want gij omleest zee en land om éénen Proselyt of Jodengenoot te maken, en als hij het geworden is, zoo maakt gij hem een kind der helle, tweemaal meer dan gij zelf.« Hier is van zelf geen sprake van wezenlijke bekeering, gelijk in de Pinksterrede, maar de zaak en de naam van de zaak blijft één. Er waren nieuwe Joden die men verlokte om zich te laten besnijden, en deze heetten dan »Jodengenooten«, dus altoos weer Proselyten. Ook in Hand. XIII: 43 komt dezelfde uitdrukking van Jodengenooten voor. We lezen hier toch: »En als de Synagoge gescheiden was, volgden vele van de Joden en van de godsdienstige Jodengenooten Paulus en Barnabas, welke tot hen spraken, en hen vermaanden, om te blijven bij de genade Gods.« Hier wordt dus de uitdrukking *Jodengenoot* in vromen en oprechten zin genomen, en ter juiste onderscheiding wordt er zelfs een nadere aanduiding bijgevoegd. Er wordt toch niet enkel gesproken van Jodengenooten of Proselyten, maar er wordt bijgevoegd, dat »hier godsdienstige Jodengenooten waren. Niet derhalve Heidenen, die door de Pharizeeën verlokten waren om Joodsch te worden, maar oprechte bekeerde mannen of vrouwen, die hun afgoderijen verlaten hadden, en zich met een heilbegeerig hart aan de Apostelen aansloten. Die uitdrukking is »godsdienstige Jodengenooten. In het Grieksch staat hier dat ze »Sabomenei« waren, wat te kennen geeft, dat ze metterdaad in de nieuwgevoonden religie leefden. Ook dit is daarom nog zeer wel verstaanbaar, omdat ook hier de

uitdrukking *Jodengenooten*, d.i. Proselyten, opzettelijk en voluit herhaald wordt. Alle dubbelsinnigheid valt ook hier weg. De simpele uitdrukking »Jodengenooten« spreekt op de duidelijkste wijze uit, dat deze mannen of vrouwen geen geboren Joden uit het Abrahamitisch geslacht waren, maar, in wat land ook, tot de Heidenen hadden behoord, alleens in hun Heidenische religie geen voldoening meer vonden, en alsnu hadden uitgezien naar een hun meer bevredigende religie, die ze dan ten slotte in het Jodendom of in de Christelijke religie gevonden hadden.

Zeer ernstige moeilijkheid komt daarentegen op in plaatsen als Hand. XIII: 50, XVI: 4, XVII: 4, 17 en XVIII: 7. In deze vijf teksten toch worden wel Jodengenooten bedoeld, maar de naam van »Jodengenooten« staat er niet meer bij, en er worden hier andere uitdrukkingen gebezigd, om geheel hetzelfde uit te drukken, maar dan in bevooroordeelingen, die op ons bij het lezen een geheel anderen indruk maken. Zoo al aanstonds bij het verhaal van wat Paulus te Antiochie, (in Pisidië), wedervoer. De Apostel ving ook hier aan met zijn Evangelie allereerst in de Synagoge tot de stamjoden te brengen, maar toen hij bij hen geen ingang vond, en daarentegen vele Proselyten zich bij hem aansloten, sprak de Apostel ten slotte tot deze Joden het harde woord: »Het was noodig dat het Woord Gods eerst tot u gesproken werd, doch nademaal gij het verstoet, en uzelf des eeuwigen levens niet waardig oordeelt, zie, wij keeren ons tot de Heidenen.« Dit nu duiden de Pharizeeische leiders niet, en, zoo staat er, ze maakten op de godsdienstige en eerbare vrouwen en de voornaamsten van de stad, en verwekten vervolging tegen Paulus en Barnabas, en wierpen ze uit hun landpalen. Onder die uitdrukking nu »godsdienstige en eerbare vrouwen« wordt wederom in hoofdzak bedoeld op vrouwen van hoogen stand, die van Heidenische herkomst waren, maar sinds zich bij de Synagoge hadden aangesloten. »Godsdienstig en eerbaar« duidt hier alzo niet op het zedelijk gedrag, maar op de bijzondere positie, die deze vrouwen als van niet-Joodsche herkomst onder de Joden innamen. Ten deele geldt dit ook voor Lydia, de purperverkoopster van Thyatira. Van haar toch lezen we, dat de Heere haar hart geopend had, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd, en de bijzondere uitdrukking die hier gebezigd wordt, om haar geestelijke positie aan te geven, is nu wederom niet dat ze bekeerd was, maar »dat zij God diende«, en onder het gehoor van Paulus en Barnabas ging. Ook hier zal daarom te denken zijn aan een vrouw van heidenische geboorte, die zich later bij de Synagoge gevoegd had, en zo, in de Synagoge het Apostolaat belevende, zich aan Christus gewonnen gaf.

In Hand. XVII: 4 vinden we ongeveer hetzelfde. Paulus bevond zich hier te Thessalonica. Ook hier, zoo staat er bij, was een Synagoge der Joden. Sommige nu van degenen die Paulus en Silas in deze Synagoge hoorden, »werden hun toegevoegd«. Hieronder nu waren blijkbaar enkele Joden, maar in hoofdzak waren het ook hier velen uit de Heidenische mannen en vrouwen, die zich in hun geestelijk bejden aan Paulus gewonnen gaven. Dit nu wordt hier aangeduid door de verklaring dat aan Paulus en Silas toegevoegd werden »veel menigte van de godsdienstige Grieken, en van de voornaamste vrouwen niet weligen«. Ook dit nu duidt geen andere uitlegging, dan dat de Synagoge te Thessalonica vele Heidenische mannen, en met name vele Heidenische vrouwen uit de hooge standen, voor Israels religie gewonnen had, en dat deze, nu Paulus en Silas hun en haar den Christus predikten, met overgegevenheid des harten zich van de Joden afzonderden en bij de gemeente des Heeren ruste voor hun hart zochten. Ook hier nu wordt wederom niet de uitdrukking van Jodengenooten gebezigd, maar wederom de algemeene benaming van »de Godsdienstige Grieken«. Dit nu is dan toch altoos een geheel eigenaardige benaming om uit te drukken, dat ze van het Heidenendom tot Israels religie, en uit Israël alsnu tot de bejdenis van den Christus waren overgegaan. Een uitdrukking die in vs. 17 herhaald wordt. Ook hier toch heet 't dat Paulus, en zulks alsnu te Athene, in de Synagoge handelde met degenen, »die godsdienstig waren«. Een zeggwijze die ook hier niet vroom bedoeld, want vrome Joden waren er ook onder hen die Joodsch bleven. »De zeggwijze »dat ze godsdienstig waren« moet daarom ook hier verstaan van de toewijding tot het Evangelie, en

met het oog hierop nu treft het, dat ook hier niet gewaagd wordt van »Jodengenooten«, maar van »personen die godsdienstig waren« en zoo toeneigden tot het Evangelie. Geheel ditzelfde nu komt ten slotte ook voor in Hand. XVIII: 7. Paulus is hier te Corinthe. Daar nu vertoefde zekere Justus, naar luid van zijn naam zeer vermoedelijk een Romein, die in deze havenstad woonde, en ook van dezen Justus nu wordt betuigd, dat hij een man was »die God diende«, wat hier nogmaals er ongetwijfeld op wijst, dat hij, hoewel van Heidenische geboorte, zich bij een der Synagogen had aangesloten, en alsnu, Paulus hoorende, van den Messias van Israël koos. De uitdrukking: »die God diende«, moet ook hier dus niet verstaan worden van vroomheid in algemeen zin, maar zeer bepaaldelijk van een zich overgeven aan het Evangelie.

Moet er uit dien hoofde aan vastgehouden, dat alle deze uitdrukkingen van »dat zij God dienden« dat zij »godsdienstig waren« enz. volstrekt niet eeniglijk bedoelen over den vromen zin van deze mannen en vrouwen uitspraak te doen, maar zeer bepaaldelijk strekten, om hun bijzondere en eigenaardige positie te doen uitkomen, toch zij men vooral met de uitdrukking van Jodengenooten en Proselyten op zijn hoede tegen misverstand. De uitdrukking van Proselyten of Jodengenooten komt toch in drieërlei zeer onderscheiden betekenissen voor, en uw begrip van de Schrift lijdt er schade onder, zoo ge deze drieërlei opvattingen onder elkander verward. Hierbij nu sta op den voorgrond de betekenissen, die de Joden zelf aan het begrip van Jodengenoot of Proselyt gaven. Ze bezielden deze veelgebruikte uitdrukking in zeer onderscheiden zin. In de eerste plaats toch deed zich herhaaldelijk het verschijnsel voor, dat zich te Jeruzalem of in andere steden, ja zelfs in groote dorpen, »vreemde« vestigden. Onder »vreemden« zijn hier dan te verstaan mannen of vrouwen uit geheel andere streken of landen herkomstig, doch die 't zij door familieaangelegenheden, 't zij door handelszaken, zich 't zij tijdelijk, 't zij voor goed in Palestina poogden te vestigen. Deze mannen of vrouwen waren »onbekende«, d.w.z. ze waren niet van hun eigen afzonderlijk tot den eeredienst van Israël overgegaan. Ze hielden vast aan hun afgoden, ook al wisten ze vooruit, dat het hun rechtens niet geoorloofd was, in het heilige Land hun afgodische diensten te plegen. Men moet nu niet vragen, hoeveel afgoderij ook bij Israël insloep en met name op de toppen der bergen gepleegd werd. Naar deze diepe zonde stelde zich de levensregel in Israël niet, en daarom moet hier vóór alle dingen op den stelligen regel gewezen, dat heidenische vreemdelingen die tijdelijk of voor goed zich om familie- of handelszaken in Palestina vestigden, hadden, aan strenge bepalingen onderworpen waren. Ze bleven heidenen en werden geen Proselyten, maar de in Israël geldende rechtsbepalingen eischen dan toch van al zulke personen, dat ze zich *Noachitisch* aan Israël aansloten. Men gevoelt wat hier onder *Noachitisch* te verstaan is. Toen Noach met de arke van de hoogte der wateren weer op de bewoonbare aarde nederdaalde, sloot de Heere met Noach een verbond, doch hoeveel heiligs ook in dit Verbond werd opgenomen, het mag toch in geen enkel opzicht met het Abrahamitisch verbond op één lijn worden gesteld. De principieele afscheiding en tegenstelling, die met de drie Aartsvaders tusschen een heilighed deel der menscheit en haar ongeheilighed deel zou opkomen, vloeide nog niet voort uit wat na de nederdaling der Arke voorshands voor alle volken werd ingesteld en verordend. Wel kwam toen reeds drieërlei onderscheiding op. In Cham teekende zich toen reeds het verworpen deel der menscheit af, in Japheth de breedheid der schare die tot den dien van God zou overgaan, en ten derde in Sem het heilige geslacht, waaruit de terugkeer in het Paradijs zich reeds van verre kon aankondigen. Er kan ook niet scherp genoeg op de instelling, als we zoo zeggen mogen, van de Japhethitische en Semitische Godsverering geleet worden. Het was niet de bijzondere Genadebedeeling van het verkorene volk, die toen reeds werd ingesteld. Veeleer was het de Gemeene Gratie, waarvan de betekenis zich steeds duidelijker aangaf. Wat God na de wegdaling van den Watervloed of Zondvloed aangaf en instelde, draagt wel ter dege het karakter van een *Verbond*, maar noggeenszins van het allesbeslissende *Genade*-verbond. De alles beheerschende belofte van dit Verbond was, dat geen tweede Watervloed de aarde verdueren zou, en

dat God ter waarmerking van deze belofte zijn regenboog in de wolken stelde. Doch hierbij bleef het niet. De nieuwe orde die na den Zondvloed werd ingesteld, hield ook het gebod in, dat de vergieting van het menscheit bloed gestuit moest worden, omdat God den mensch naar zijn beeld gemaakt had. Wat na den Zondvloed van Godsweg uitging, bestond alzo in hoofdzak uit deze beide hoofdgeveens, in de eerste plaats dat de dierlijke verwilderfing die was ingeslopen, beteugeld en gefuikt moest worden, en dan in de tweede plaats, dat God in den regenboog zijn bezegelde belofte aan de nieuw opkomende menscheit geheel uit eigen Goddelijken sandrang schonk. Deze opneming van den vreemdeling in het Noachitisch Verbond geschiedde in den regel op zijn eigen aanzoek. Men dwong hem niet onder Israël te wonen, maar hij zelf deed er het aanzoek voor, en dat aanzoek werd naar vaste regelen ingewilligd. Intusschen kwam het ook voor, dat er dwang bij in 't spel kwam. Het kon toch zijn, dat de vreemde niet zelf verzocht onder Israël te mogen verkeerren, maar er toe genoodzaakt werd. Oorzaak hiervan kon zijn dat de vreemde in den krijg gevangen werd genomen, en nu geen verlot kon erlangen om naar zijn eigen erve terug te keeren. Zelfs kon het voorkomen, dat, buiten het militaire geding, een vreemde handelszaken met een Jood gedreven had, en dat hij hierbij insolvent was gebleken. Ook dan kon dwang op hem worden toegepast, en strekte ook deze dwang, om hem als heiden, maar nu als Israëlitisch lijf-eigene geworden, in het heilige land te doen verkeerren. En ook dan was de regel op hem toepasselijk, dat hij naar den Noachitischen regel, in dienstbaarheid verkeerrende, zich aan den dienst van Noach's God te onderwerpen had. Doch hoe streng hierop ook werd toegezien, en hoe streng ook deze Noachitische praktijk op den vreemdeling die in Palestina vrijwillig verkeerde of verkeerende moest, naar toepassing vond, van eenige opneming in het Israëlitisch Verbond was hierbij nooit en nimmer sprake. Het was in zijn oorsprong, en het bleef in heel zijn verloop, een saamleving die niets met het Verbond of met den dienst der Patriarchen uitstaande had.

Tegenover dezen Noachitischen band, die in Israël aan »den vreemde« werd aangelegd, stond nu de band die den niet-Jood aan het Jodendom, of wil men aan Israël, en dan niet enkel formeel, maar geestelijk moest verbinden, en dit is, in hoe velerlei vorm het zich ook voorded, steeds het Proselytisme. De zin van dit vreemde woord is: overgang, toetreding, vereeniging. Het is een woord saamgesteld uit een voorzetsel en een werkwoord. Het voorzetsel is *Pros* en betekent *naar iets toe*, en het werkwoord is *elutis* en beduidt *gaan*. De Proselyt is alzo iemand, die de plek of plaats, waar hij zich bevond, verlaat, en alsnu naar een andere plek overgaat, d.i. in een andere verhouding treedt. De Proselyt was alzo iemand, die begon met zijn plek of plaats onder de Heidenen te hebben, en die aan deze of gene Heidenische afgoderij was overgegeven, doch die alsnu met deze positie, waarin hij verkeerde, breekt, uit dit verband uitgaat, en overgaat in een ander verband. Is hij nu in dit andere verband opgenomen, en op die wijze lid van een geheel ander verband geworden, dan is hij in volen zin des woords Proselyt. Dit wil dus zeggen, dat hij afscheid nam van de valsche religie, waarin hij opgevoed was, en zich nu op het standpunt van den Jood wilde verplaatsen. Hij wilde nu worden wat een Jood was, d.w.z. dienaar en aanbieder van Jehovah. Doch hoezeer hij ook verlangde thans ook zelf te worden wat de kinderen Abrahams waren, in volen zin kon hem dit toch nimmer lukken, daar hij niet van Joodsche, doch van Heidenische herkomst was, en alzo nimmer, als ware hij zelf Israëlit, in Israël kon worden opgenomen. Hij bleef alzo steeds onder het heilige volk, ook al werd hij er lotgenoot van, een van elders ingekomene. Er bleef, tot den einde toe, tusschen hem en den geboren Israëlit zeker onderscheid bestaan. Geestelijk verschil behoefde dit onderscheid niet op te leveren. Er was geen enkele reden, waarom de bekeerde Heiden, door het geloof, niet even zalig kind van God zou kunnen worden, als de Jood die in stil geloof den Messias aannam. Dit nam echter niet weg, dat de bekeerde Heiden van den bekeerden Jood hierin onderscheiden bleef, dat hij een overgang maakte, die bij den in Christus gezaligden zoon van Abraham niet kon treden. Het is soortgelijk onderscheid als ook wij thans nog waarnemen, zoo ge naast elkander

plaatst iemand die in een Christenfamilie, uit Christenouders geboren, bejdenis deed en tot het H. Avondmaal werd toegelaten, en een geheel ander geesteskind, dat in onzen Archipel uit Mohamedaansche ouders geboren, alsnu van zijn Mohamedaansche bejdenis afviel, en zich door een Christelijken zending laat doopen. Van de één zijde kon daarom de Proselyt zich boven den gedoopten Jood rijk en gelukkig achten. Bij dien gedoopten Jood was 't alles gewoon toegegaan. De God en Vader van onzen Heere Jezus Christus was immers tegelijk de God van Abraham, van Isaac en Jacob. Het was hier het voor Israël gewone verloop. Bij den Proselyt daarentegen was iets nieuws, iets onverwachts, iets dat sensatie maakte, ingetreden. Bij hem had een hoogst belangrijke overgang plaats gegrepen, en het was door dien overgang, dat aller aandacht te meer op hem gevestigd was. Bleek het nu van achter, dat hier valsche schijn onder was gelopen, en dat er van oprecht geloof geen sprake was, dan werd er niet anders dan een geestelijk spel gedreven, en het is hiervan dat de Christus betuigde, hoe de Pharizeeën, door zulk een geestelijk spel te drijven, den Proselyt een kind der helle maakten, erger dan zij zelf waren. Aan den uitwendigen vorm van geheel dit proces mocht daarom geen de minste waarde worden gehecht. Het kwam ten slotte eeniglijk aan op de vraag, of de gewezen afgodendienaar die zijn afgod verwierp, en tot Jehovah's dienst overging, om zich straks door den Doop aan zijn Heiland te laten verbinden, een van God bekeerd Christen was.

Vóór de intreding van het Christelijk geloof in dezen kring, kon er intusschen voorshands van niets van dien aard sprake zijn. Zij, die in deze eerste periode van de afgoderij, of wil men van het Heidenendom, tot de religie van Israël overgingen, werden, in geestelijken zin genomen, nieuw geboren Joden. Een hooger bedoelen werkte voorshands niet. Bij zijn kennismaking met de mysterien van het Israëlitisme ontving de Heiden, die over wilde gaan, zulk een alles te boven gaanden heiligen indruk van Israël's religie, vergeleken bij wat in zijn eigen afgodische kringen hem was voorgelaten, dat zijn iugstige wensch voorshands niet verder ging, dan om als een oprecht geloovige Jood, in den zin, waarin deze eigenschap in die dagen gold, opgenomen te worden. Het verschil en de tegenstelling tusschen wat de afgodendienaar in eigen tempel had waargenomen en hetgeen in de Synagoge, en sterker nog in den Tempel te Jeruzalem, hem als heilige waarheid verkondigd en op het hart gebonden werd, was dan ook zoo aangrijpend, dat hij een gewaarwording genoot, als ware het hoogste en rijkste reeds door hem gevonden en gegrepen. Wie onderling vergeleek wat bij de heidenische cultusfeesten geboden werd en hetgeen in den Tempel te Jeruzalem zich voor den bekeerde ontsluitte, stond dan ook voor zoo aangrijpende contradictie, dat het te Jeruzalem alles even sterk aantrok, als het den ernstigen zoeker in den heidenischen tempeldienst afstiet. Het is dan ook uitnemend te verstaan, dat de meeste heidenen die tot de Synagoge van den Tempel toetraden, aanvankelijk hierin zich een schat zagen geboden, die al hun vroegere verwachtingen overtrof. Iets wat van zelf ten gevolge had, dat de aldus toegebrachte heidenen begonen met zich in wat ze verkregen, rijk en gelukkig te gevoelen, en uit dien hoofde aan de profetie van wat nog te komen stond, niet altoos die overwegende aandacht schonken, die bij het uitgaan naar den Messias toch hoofdzak was. Doch ook dit bleef niet aldus. Ook de Profeten, en in deze Profeten de Messiaansche verwachtingen, lokten reeds van verre, en niet lang meer, of juist onder de Proselyten leefde al sterker de behoefte op, om den Messias, die straks komen zou, reeds van verre te begroeten en in de verwachting van dien Koning-Messias de weelde te zoeken van hun hart.

Dr. A. K.

„God is met ons aan de spitse“.

Daarom siet, God is met ons aan de spitse, en zijne priesters met de trompetten des geklanks, om tegen u alarmgeklank te maken. O kinderen Israels, strijd niet tegen den Heere den God uwer vaders; want gij zult geen voorspoed hebben. 2 Kron. XIII: 12.

Het is een zoo zinvolle uitroep van den vromen koning Abia, toen hij ten aanhoore van al zijn volk betuigde: »Daarom zie, God is met ons aan de spitse!«